

1500-talets början, som bevarats i den närbelägna Litslena kyrka. Rött vid pingst och på apostladagar är i överensstämmelse med allmän medeltida sed. Blått på böndagarna torde bero på dessa dagars botkaraktär. I engelsk och fransk medeltidstradition är blått en botfärg, och i vårt land synes under medeltiden och 1600-talet blått ha varit en mycket vanlig och violett en så gott som okänd färg, varför blått torde ha varit vår medeltida fastefärg. I antependiernas användning lägger man märke till att vitt om vintern och grönt om sommaren motiveras utifrån årstiderna — måhända en efterrationalisering av en kvarlevande, liturgiskt grundad tradition.

Mässkjortor, altardukar, diskdukar (användes att täcka altarringen vid kommunionen), kallkläden och håvar har tydligen använts efter den principen, att de finaste föremålen nyttjades vid de största högtiderna. Intressant är mässkjortan 'med Atlask på Ärmarna och nedan Follen', därför att mässkjortor med besättningar vanligen torde ha varit ur bruk vid 1700-talets början. Uppgifter från 1600-talets mitt och tidigare ger vid handen, att till varje mässhake i regel hört en mässkjorta med besättningar i samma färg. I exempelvis Vätö kyrkas inventarium för år 1653 nämnes en 'mässesärck' efter varje mässhake. 1713 års inv. för Övergran upptar 'Twänne rygglinor, den ena blå, och ten andra röd, begge af sammet', vilka torde ha hört till var sin av de tidigare nämnda mässhakearna. Den mässhake, som användes på apostladagarna, kallas i samma inv. 'En rödbrun Mässehaka gammal af blommerat Sammet', vilket tyder på relativt hög ålder.

Med utgångspunkt från paramenternas användning i en enda kyrka är det givetvis vanskligt att draga några slutsatser angående äldre svensk tradition i gemen. Men en systematisk undersökning av våra äldre kyrkoarkivalier skulle måhända ge oss säkra underättelser härvidlag.

Bengt Stolt.

Kalkens tillbehör.

Några kyrkotextila synpunkter.

Runtom i vårt land kan man skönja resultaten av ett återuppvaknat intresse för kyrklig skrud och prydnad. Nya, vackra mässhakar från våra framstående ateliér återfinnas i de flesta kyrkor. Likaså torde väl det stora flertalet kyrkor ha anskaffat ett eller flera antependier under de senaste decennierna. Allt flera kyrkor börja nu äga en komplett uppsättning av de liturgiska färgerna.

Förutom mässhakar och antependier plägar man också skaffa predikstolskläden i kyrkoårets färger.

Men det finns ett område inom kyrkotextilierna, som är i förvånansvärt hög grad försummat och bortglömt. Jag tänker härvid på de textilier, som ha med nattvardsfirandet att göra. Om man bortser från den prästerliga skruden, som ju är i kyrkolagen föreskriven vid nattvardsgång, och riktar uppmärksamheten på de till kalken hörande textilierna, kan man icke upphöra att förvåna sig över torftigheten och bristfälligheten på detta område. Kalken skall ju övertäckas med ett kalkkläde (velum), vilket endast avlägsnas under själva nattvardsmässan. Detta bör helst vara av samma färg, som mässhaken och antependiet och kan f. ö. med största lätthet tillverkas samtidigt med dessa av samma stoff. Om man nu betraktar vårt bestånd av kalkkläden, så visar det sig, att det är ytterligt få kyrkor, som ha kalkkläden i alla färger. Vidare är det mycket få kyrkor i varje fall på landet, som överhuvudtaget äga ett enda kalkkläde från vårt århundrade. Ett icke ringa antal kyrkor äga vackra kalkkläden från 1600- och 1700-talen, men de flesta kyrkorna torde vara försedda endast med 1800-talets mer eller mindre högstående alster på detta område. Ofta finns det sålunda endast ett svart kalkkläde i landskyrkorna, vilket ju föga går i stil med den textila utrustningen för övrigt. Ofta äro dessutom dessa ytterligt små, så att de knappast täcka kalkens kuppa. Kalkklädet bör rätteligen vara så stort, att det täcker hela kalken. Dessutom förvaras ofta kalkklädena på ett mindre tillfredsställande sätt. Det är inte ovanligt, att dessa ligga hopvikta inuti de kistor, i vilka man förvarar kyrksilvret. Rätteligen bör ju kalkklädena förvaras i det skåp, där övriga textilier finnas, antingen i en kartong eller i en låda. Man kan också hänga kalkklädena över en stång eller rulla upp dem. Det måste alltså anses önskvärt, att församlingarnas uppmärksamhet riktas på här påtalade förhållanden. Anskaffandet av kalkkläden borde väl f. ö. vara en tacksam uppgift för våra kyrkliga syföreningar.

Vid nattvardsgången erfordras också torkdukar till kalken (purifikatorier). Dessa böra givetvis vara särskilda för detta ändamål tillverkade servetter. Materialet bör vara linne, duken bör försees med ett litet kors samt med kyrkans initialer. Nu händer det ofta, att prästgårdens matsalsservetter få tjänstgöra som torkdukar, vilka sedan tvättas tillsammans med den övriga tvätten utan att någon åtskillnad göres mellan det för kyrkligt och profant ändamål använda. Varje kyrka bör givetvis äga en uppsättning purifikatorier, och kyrkans tvätt bör helst tvättas för sig.

Av gammalt har man vid nattvardsfirandet använt en duk som underlag för kalken, det s. k. korporalet. Korporalet utbredes vid mässans början mitt på altaret, och sedan placeras kalken mitt på korporalet. Detta bör alltid vara av linne och försett med fem kors, ett större i mitten och ett mindre i vardera hörnet. Korporalet plägar förvaras i en särskild liten väska, som kallas bursa.

Bursan, som bör vara av samma färg som kalkklädet, placeras i sakristian ovanpå kalkklädet. Vid framkomsten till altaret placeras celebranten kalken till höger på altaret, tar ut korporalet ur bursan och breder ut detta på altaret. Kalken placeras sedan, som nämnt, mitt på detta, och bursan uppställs på altarets vänstra sida, till dess korporalet vid nattvardsmässans slut vecklats ihop. Då inlägges detta på nytt i bursan, vilken ånyo lägges ovanpå kalken. Bursa och korporale har under de senaste åren alltmer kommit till användning i Svenska kyrkan.

Slutligen är ännu ett föremål att nämna i detta sammanhang, nämligen den s. k. pallan. Pallan utgöres av en fyrkantig pappskiva, överdragen med linnetyg. Vid kalkens iordningställande i sakristian före gudstjänsten placeras pallan ovanpå patenen och under kalkklädet. Genom denna åtgärd får kalkklädet ett mycket vackrare fall än eljest. Under tillredelsepsalmen placeras pallan ovanpå den avtäckta kalken, sedan vinet gjutits i denna. Pallans uppgift är av rent praktisk art: att skydda kalken för nedfallande blomblad, flugor, damm o. s. v. Den ligger därför hela tiden på kalken utom då instiftelseorden läsas över kalken.

Torftigheten ifråga om nattvardsfirandets tillbehör i Svenska kyrkan får väl åtminstone delvis ses i sammanhang med nattvardslivets förfall över huvud taget hos oss. Samtidigt som vi bedja om och redan börja skönja en ny kärlek till Nattvardens gåva i vår Kyrka, böra vi också tänka på att förse våra kyrkor med de av ålder brukade tillbehör för nattvardsfirandet, som ha till uppgift att öka helgden och värdigheten kring denna högheliga handling.

Bengt Ingmar Kilström.

Kyrklig skrud och prydnad 1950.

Intresset för kyrkoarkitektur och kyrklig konst har under de senaste åren på ett glädjande sätt spritt sig utanför de egentliga fackmännens krets till en bredare allmänhet. Härom vittnar icke minst deltagandet i de utfärder till konsthistoriskt märkliga kyrkor, som under det senast förflutna året anordnats. Det initiativ till kyrkbussfärder, som togs av Stockholms Stiftsråd för ett par år sedan, har fullföljts i Svenska Dagbladets och Nordisk Resebureaus regi med största intresse från allmänhetens sida. Det har också blivit mer och mer vanligt, att kyrkliga sammanslutningar göra studieresor till några historiskt intressanta medeltidskyrkor.